

תוכן העניינים

1.....	מבוא.....
3.....	פרק 1. שואה ואנטישמיות.....
7.....	פרק 2. גישות לאמונה וסיבות לחילון ואתאיזם בתקופת השואה.....
10.....	פרק 3. התמודדות עם אמונה בשואה, עדויות.....
13.....	פרק 4. מנהיגי הקהילה בעת השואה.....
16.....	פרק 5. עדויות יהודים מהשואה.....
19.....	פרק 6. התחזקות או היחלשות אמונת יהודים בשואה.....
22.....	פרק 7. אמונה יהודית לאחר השואה.....
25.....	סיכום.....
27.....	ביבליוגרפיה.....

מבוא

שואת יהודי אירופה העמידה במבחן קשה ולעתים בלתי אפשרי את היהודים המאמינים, לנוכח רצח מליונים מבני עמם. היא העלתה את השאלה התיאולוגית: היכן היה אלוהים בשואה? נושא המשך האמונה לעומת קטיעתה לנוכח זוועת השואה נבחן במחקרים שונים וגם נידון בהקשרים פילוסופיים. שכן, השואה כטרגדיה אנושית השאירה כתם על ההיסטוריה האנושית כולה והיותה אירוע בעל השלכות פילוסופיות ותיאולוגיות.

אנטישמיות דתית ופוגרומים נגד אוכלוסיה יהודית התרחשו לאורך מאות שנים, אולם השואה כרצח עם שיטתי באמצעים מודרניים, היה והינו אירוע חסר תקדים בהיסטוריה האנושית. על רקע זה נשאלת השאלה האם וכיצד יכלו יהודים להמשיך להאמין באלוהים? ההיסטוריון יהודה באואר (1982) בספרו "שואה" מציין יהודים הפכו לשטן שעמד מול ישו - ההשוואה היא מפי של היטלר.¹ היהודים נחשבו להתגלמות הרשע בעיני היטלר, ולכן הוחלט על ידו להטיל גזר דין מוות לכל מי שנהיו לו שלושה סבים היהודים, זאת אומרת שלושה דורות אחורה.

לדעתו של אלי ויזל, ניצול שואה, סופר וחתן פרס נובל, לא הגיוני לחשוב על קיומו של האל יחד עם הזוועות שהתרחשו באושוויץ בזמן השואה. בספרו "לילה" שכתב ב-1956 הוא מתאר הוצאתו להורג של ילד במחנה ההשמדה אושוויץ, ומתאר כיצד שאלו היהודים היכן האלוקים, למראה הילד התלוי שפרפר במשך חצי שעה בין חיים למוות.²

השואה ערערה אקסיומות תיאולוגיות, שהתקיימו מאות בשנים לאור סבלם הרב של היהודים בשואה, הצלחת הנאצים להשמיד כמות אדירה של יהודים, רבנים, מנהיגי דת ומרכזי תורה, השרירותיות של המוות וחוסר ההבחנה בין חילונים לדתיים, ילדים ומבוגרים והיכחדותה הכמעט מוחלטת של יהדות אירופה. שאלות רבות אך דומות אחת לשנייה העסיקו וממשיכים להעסיק אנשים מאמינים ופחות מאמינים בזמני המשבר/אסון, "למה ריבונו של עולם אתה לוקח את הטובים?", "היכן היה האל בזמן השואה?", "למה לקח את הילדים שנפשם עדיין טהורה?"... ועוד. כל השאלות אלו נשאלו בעבר ועד היום נשאלות, אך כמובן שלעולם לא תהיה להם תשובה חד משמעית.

ויקטור פרנקל בספרו "האדם מחפש משמעות" (1970) כותב על מושג הפשר עליון כאשר מתכוון לכך שאדם לא יכול מבחינה תפיסתית/שכלית לשאת אירועים מסוימים, ולכן הוא מחפש להם פשרות ולעיתים פונה לכוח עליון. מכאן צריך בראשית לבדוק אם בכלל אדם מאמין באל ומקבל אליו סמכות אלוהית עם כל התנאים הנלווים שלא תמיד יש להם הסברים, רק מכיוון שכך כתוב בתורה שבכתב.³ בנוסף פרנקל מציג דוגמה של "אל טוב" בשיחה עם ילדה קטנה שהייתה חולה. האלוהים שלח לה רפואה שלמה לפי דבריו של פרנקל, ואז הילדה הפתיעה אותו ואמרה: "טוב, אבל אבא, אל תשכח: קודם הוא שלח לי את החצבת".⁴ עניין האמונה במיוחד ברגעי משבר תופס כותרות בנפשם של הקורבנות, ולכן אנו החלטנו לחקור את הנושא לעומק בספרות הקיימת ולנסות להבין את המגמות בקרב הפונים לסמכות

¹ באואר, י. (1982). השואה-היבטים היסטוריים. יד-מרדכי: מורשת, עמ' 15.

² ויזל, א. (1966). לילה, תל אביב: תרמיל, עמ' 83.

³ פרנקל, ו. (1970). האדם מחפש משמעות, תל אביב: דביר, עמ' 119-122.

⁴ פרנקל, ו. (1970). האדם מחפש משמעות, תל אביב: דביר, עמ' 143.

פרק 1. שואה ואנטישמיות

שואה (Holocaust) היא תופעה של רדיפת העם והמושג היותר מדויק (Genocide) הוא רצח עם, כאשר מדובר על מה קרה למעשה בקרב עמנו בין השנים 1939-1945 בו נרצחו כאמור למעלה משישה מיליון בני אדם. אנטישמיות (Anti – Semitism) תופעה הרבה יותר עתיקה שמקורה בשנאת יהודים נטו ממניעים דתיים, לרוב. למעשה, המונח "שואה" החל להיות בשימוש בהקשר של רצח העם של העם היהודי במהלך מלחמת העולם השנייה רק בשנת 1955.⁵

בניגוד לאנטישמיות הדתית המסורתית, השמדת העם היהודי בשואה התבססה על אנטישמיות מודרנית-מדעית. מפגש של מדע ודעת הקהל יכול להיות מאוד קטלני, מכיוון שהמדע מהווה בסיס ונותן לגיטימציה מדעית, כביכול, לתיאוריות ודעות גזעניות.⁶ כך למעשה קרה: היטלר השתמש ברעיון של התיאוריה על "טוהר הגזע" בספרו "מיין קמפף" וקבע מדרג גזעי לפיו הגזע העליון הוא הארי, הגזע השני במדרג הוא הסלאבי, והנחות ביותר הינם היהודים והצוענים.

מה מקור המונח "שואה"? מנדל פייקאז' (2003) חוקר עדויות על השואה בספרו "ספרות העדות על השואה כמקור היסטורי", מציין שהמילה "שואה" הוצמדה לרצח היהודים עוד בשנת 1933, עת חל שינוי חמורה לרעה במצב היהודים. בעיתונות היהודית בארצות הברית ופולין הוגדר כך המצב, עוד הרבה לפני "הפיתרון הסופי" של היטלר משנת 1942. הוא שואל האם תיחום השואה מקביל לשלטון הנאצי בגרמניה (1933-1945) או למלחמת העולם השנייה (1939-1945)? על רקע זאת הוא מציין ש"השואה היא מונח ערטילאי, מופשט מסימני זמן, מקום ועניין קונקרטי ומשום כך פתוח הוא לשימושים רבים ושוניים ולא דווקא לחורבן של קהילות ישראל באירופה".⁷

תוכניתו של היטלר כללה שלושה שלבים עיקריים: בידוד כלכלי חברתי ומקצועי; השפלה ובידוד אזרחי; סילוק מגרמניה, שלושת השלבים אלו כוללו בתוכם תת שלבים שבניהם אנו נפרט רק את הידועים ביותר להיסטוריה: חרם כלכלי על הסחורות של הסוחרים היהודים, חוקי נירנברג-שמטרתם הייתה לשלול זכויות אזרח מכל מי שאינו ממוצא ארי, בהמשך פורטו כוון ספציפית נגד היהודים, תהליך ה"אריזציה" שכלל שלילת רישיונות עבודה מעורכי דין יהודים, סילוק רופאים יהודים ממרפאות והרחקת עובדים יהודים ממקומות עבודה ציבוריים ואחרים.⁸ בסוף שנת 1938 לא נותרה ליהודי גרמניה ברירה, אלא פשוט לקום ולעזוב את גרמניה. מכאן התחילה הנדידה ותחילת התמודדות של היהודים עם בעיה אחרת "לאן הולכים?"

⁵ זיינפלד, ח. (תשמ"ז). ראשיתו של המונח "שואה" כמתייחס לחורבן יהדות אירופה, משואה ט"ו, 113-101.

⁶ מילר-היל, ב. (1991). מדע קטלן: בידולם של יהודים, צוענים וחולי נפש, ירושלים: הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית.

⁷ פייקאז', מ'. (2003). ספרות העדות על השואה כמקור היסטורי, ירושלים: מוסד ביאליק, עמ' 14.

⁸ פרידלנדר, ש. (2006). שנות הרדיפות 1933-1939, תל אביב: עם עובד, הוצאת אופקים עמ' 49-42.